

Ольга Саннікова,доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної та диференціальної психології,
osanniland@gmail.com**Олександр Санніков,**доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри теорії та методики практичної психології,
asannikov2010@gmail.comДержавний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна,

АВАНТЮРНІСТЬ І РИЗИК У СТРУКТУРІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Метою статті є виклад результатів аналізу психологічних особливостей рішимості як усталеної інтегральної властивості особистості. Досягнення мети забезпечувалося вирішенням наступних дослідницьких завдань: вивчення взаємозв'язків показників рішимості, авантюрності та схильності до ризику особистості; виявлення осіб із домінуванням авантюрності та схильності до ризику; вивчення стійких поєднань характеристик рішимості в осіб, які відрізняються за авантюрністю. Актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, збільшенням потреби в теоретико-методологічному узагальненні досліджень проблеми прийняття рішень, з іншого – в розробці прикладних аспектів вивчення рішимості особистості. На особливу увагу заслуговує розробка структури й механізмів функціонування рішимості, аналіз стійких поєднань її складових і компонент, а також індивідуально-психологічних особливостей їх варіацій. У статті викладено результати аналізу взаємозв'язку властивостей особистості в ситуації вибору й прийняття рішень. Описано існуючі уявлення про прийняття рішення, авантюрність і схильність до ризику особистості в роботах вітчизняних і зарубіжних учених. Сформовано репрезентативну вибірку обстежених у кількості 97 осіб, що включає групи з високим (16 осіб) і низьким рівнями авантюрності (21 особа), чоловіки і жінки віком 23-47 років. Спроектовано діагностичний комплекс методик для вирішення дослідницьких завдань: «Мультидименціональні шкали рішимості» й «Особистісний тест-опитувальник прийняття рішень» – задля вивчення характеристик прийняття рішень; «Тест-опитувальник схильності до авантюрності» (АВАНТ-1), а також «Тест-опитувальник якісних компонентів схильності до ризику» задля вивчення авантюрності та схильності до ризику особистості. Презентовано результати кореляційного аналізу взаємозв'язків показників рішимості, прийняття рішень з авантюрністю і схильністю до ризику особистості. Виявлено наявність додатних значущих взаємозв'язків між авантюрністю та більшістю показників схильності до ризику, а також між авантюрністю, схильністю до ризику і показниками рішимості особистості. Розглянуто профілі характеристик рішимості, вивчено психологічні особливості вибору й прийняття рішень осіб, які відрізняються за авантюрністю.

Ключові слова: прийняття рішення, рішимість особистості, схильність до ризику, авантюрність, особистість.

Вступ

Розвиток уявлень про авантюризм і ризик, а також вивчення схильності до ризику й авантюрності як властивостей особистості зумовлені зростаючими протиріччями між особистісними ризиками та відсутністю психологічного знання про суб'єктивність авантюризму, про раціоналізацію вибору особами, що схильні до авантюрності, і неможливістю одночасного урахування безлічі чинників, що впливають на них. Зростаюча соціальна невизначеність, прискорення й інтенсифікація темпу життя, спуртове впровадження технологічних інновацій, поява непередбачуваних кризових ситуацій – усе це створює зони і простори ризику, що більшою чи меншою мірою впливають на поведінку й вибір особистості. Посилення протягом тривалого періоду динаміки соціально-економічних, політичних і культурних змін фокусує психологів на вивченні низки специфічних проблем, що стосуються

детермінації поведінки особистості, і, передусім, психологічних чинників прийняття рішень.

Умови суспільства, що трансформуються, зумовлюють не лише розширення складу робіт із проблематики психології ризику, психології авантюризму, але й сприяють розвитку досліджень прийняття авантурних і ризикованих рішень особистості. Для організації такого роду досліджень потрібні не лише сформована методологічна позиція, надійний діагностичний інструментарій, а й узагальнення значної кількості емпіричних даних.

Відправним пунктом для розуміння сучасного стану проблеми є роботи, в яких безпосередньо обґрунтовується або опосередковано вказується на особливості ризику й авантюрності як властивостей особистості, виділяються їх структурні компоненти, характеристики та прояви (Д. О. Леонтьєв, Н. І. Меленчук, Э. Л. Носенко, Ф. Риман, О. П. Санні-

кова, Т. М. Титаренко та ін.). Певна інформація про особливості ризику і авантюрності міститься в дослідженнях, проведених у рамках екзистенціальної психології (С. Мадді, В. Франкл, І. Ялом); отриманих в психотерапевтичній практиці (Л. Моріс, Дж. Олдхем, Ф. Ріман); у роботах, спрямованих на вивчення рис особистості, які супроводжують прояви ризику й авантюрності (А. П. Альгін, С. В. Бикова, О. В. Вдовиченко, Ю. Козелецький, Т. В. Корнилова, Е. Л. Носенко, О. І. Санніков, Г. Н. Солнцева, В. Г. Ромек, О. Я. Чебікін та ін.) (Саннікова, 2008; Саннікова, 2015; Бикова, 2008; Корнилова, 2003; Меленчук, 2014; Санніков, 2015; Санніков, 2007; Саннікова, 2003).

Проблема цього дослідження полягає в необхідності вивчення не лише взаємозв'язку таких характеристик як рішимість особистості, схильність до ризику і авантюризм, але й виявленні їх закономірних співвідношень, на основі яких стала б можливою ефективна розробка теоретичних принципів і практичних рекомендацій для професійного консультування, управління і контролю авантюрних тенденцій особистості в рамках психології прийняття рішень. Незважаючи на велику кількість робіт, спрямованих на вивчення проблем авантюризм, особистісного вибору й прийняття рішень, особливості реалізації вибору у осіб з різним рівнем авантюризм розкриті недостатньо.

Авантюризм як властивість особистості в цій роботі розуміється як переживання, спосіб мислення, дії, поведінка, що характеризуються вільними від будь-яких вимог і умовностей ризикованими вчинками заради досягнення миттєвого, легкого і випадкового успіху без адекватного аналізу й урахування конкретної ситуації (Саннікова, 2015). При диференціації понять схильності і готовності до авантюрної поведінки (авантюризм), ми спиралися на роботи О. П. Саннікової, в яких визначається:

- розуміння готовності до авантюрної поведінки як стану мобілізації психофізіологічних систем перед майбутньою дією;

- розуміння готовності до авантюрної поведінки як сформованості психічних властивостей (здібностей, знань, навичок і умінь), без яких неможливо здійснити певну діяльність (Саннікова, 2016; Sannikova, 2016).

Якщо розглядати готовність до авантюрної поведінки в широкому сенсі, то така готовність характеризує сформованість певних психічних властивостей особистості, що проявляються в процесі діяльності, тобто готовність до авантюрної діяльності. Так, готовність, окрім мобілізації психофізіологічних функціональних систем організму, охоплює і широкий спектр тих властивостей особистості, які забезпечують психологічні умови успішного виконання діяльності (здібності, установки, характер, цінності, необхідні знання, навички й уміння тощо) (Саннікова, 2015, Саннікова, 2016).

Слід розрізняти поняття, що споріднені з поняттям «авантюризм». Спираючись на аналіз наукових публікацій з цієї проблеми, підтверджений проведеними нами дослідженнями, необхідно відзначити, що:

- суб'єктивно авантюрна ситуація – це суб'єктивна інтерпретація зовнішніх і внутрішніх умов, які спонукають особу до вибіркової активності, спрямованої на авантюрні дії;

- авантюрні дії – це дії, які спрямовані на рішення конкретного (простого відносно мети) завдання в умовах суб'єктивно авантюрної ситуації;

- авантюрна поведінка – це цілеспрямована соціальна поведінка суб'єкта, що організована певними способами, які відповідають особливостям особистості та ситуації та дозволяють суб'єктові реалізувати свої авантюрні наміри;

- стилі авантюрної поведінки – більш менш універсальні реакції суб'єкта на авантюрну ситуацію з метою оптимальної взаємодії переживань, мислення, когніцій для перетворення їх відповідно до авантюрних намірів;

- авантюрний ресурс особистості – це можливості людини, які забезпечують виконання програми і використання засобів (стратегій) для вирішення авантюрних намірів (цілі);

- авантюрна особистість – це така особистість, яка має не лише розвинену авантюризм, але й ті риси особистості, що супроводжують прояви авантюризм, спонукають до авантюрних дій, тобто виступають її чинниками і детермінантами (Саннікова, 2015, Саннікова, 2016).

Аналіз результатів психологічних досліджень авантюризм показав, що її прояви значною мірою пов'язані із стійкою схильністю особистості до ризику (Санніков, 2018).

Схильність, як і готовність до ризику в психології розглядаються як характеристики особистості, які проявляються переважно в умовах невизначеності, в екстремальних умовах і впливають на успішність і процес діяльності, у тому числі й професійної. Передбачається, що людина, яка прагне ризикувати в одній ситуації, буде прагнути ризикувати і в інших ситуаціях. Іншими словами, схильність і готовність до ризику можна трактувати як досить стійкі характеристики (властивості) особистості (Саннікова, 2015; Бикова, 2008).

У літературі поняття готовності до ризику і схильності до ризику не завжди диференційовані і чітко окреслені. Так, у деяких роботах схильність до ризику разом із прагненням до ризику та самозахисту розглядаються як складові частини, показники готовності людини до ризику. У інших, – поняття схильності до ризику включає уявлення про диспозиційність, особистісний ризик як індивідуальну властивість, що розрізняє поведінку різних людей в однотипних ситуаціях. При цьому диспозиція (споріднені поняття – «генералізація», «надгенералізовані риси») розуміється як заздалегідь сформована готовність (установка) до певної поведінки в певному класі ситуацій. Наявність диспозицій забезпечує адаптивний ефект – можливість для індивіда швидше адекватно реагувати звичним чином у відомому класі ситуацій (Шмелев, 2002).

Готовність в психології розглядається двояко: як стан мобілізації психофізіологічних систем перед майбутньою діяльністю і як психологічна готовність (складна властивість особистості), тобто як сформованість психічних властивостей, знань, навичок і вмінь, без яких неможливо вести певну діяльність. Т. В. Корнилова диференціює поняття готовності до ризику, схильності до ризику і прийняття ризику, розглядаючи чинник ризику в особистісному аспекті – в аспекті суб'єктної регуляції виборів людини, на рівні самосвідомості особистості (Корнилова, 2003).

В цілому можна стверджувати, що, розглядаючи схильність до ризику як властивість, як диспозицію («ризик-рису», «ризик-диспозицію»), можна трактувати її як прагнення або настанову на ризикову поведінку в певному класі ситуацій. Схильність до ризику, ризикованість або ризик-рису розглядаємо як стійку системну інтегральна властивість особистості, полікомпонентну за своєю структурою, що включає формально-динамічні, якісні, змістові, соціально-імперативні характеристики (Саннікова, 2008; Бикова, 2012; Саннікова, 2007; Саннікова, 2003).

Можна припустити, що особам із вираженою схильністю до ризику і авантюрності буде властиво частіше приймати ризикові і/або авантурні рішення. Таке припущення вимагає емпіричної перевірки та виявлення: по-перше, зв'язків авантюрності особистості й авантюрності прийняття рішень як характеристики рішимості; по-друге, зв'язків показників схильності до ризику особистості та ризикованості в прийнятті рішень як характеристики рішимості.

Доведено, що прийняття рішення особистістю – це, передусім, особистісний вибір з альтернативних, можливих варіантів, детермінований психологічною організацією особистості, за участю різнорівневих її характеристик, що відбивають цілісність особистості. Прийняття життєвого рішення – специфічний, життєво важливий прояв активності особистості, що забезпечує вибір варіанту рішення, найкращого з можливих, або суб'єктивно сприйманих особою як таких, що вирішують життєву ситуацію (Санніков, 2015; Санніков, 2016).

Дослідження, які були проведені раніше, показали, що управління функціонуванням системи прийняття життєвого рішення здійснює «рішимість» особистості. Рішимість як інтегральна властивість особистості є здатністю сміливо і незалежно приймати зрілі життєві рішення, вибірково використовуючи при цьому особистісні ресурси. Саме вона актуалізує процеси активації та мобілізації різних ресурсів особистості для досягнення мети з урахуванням критеріїв прийняття рішення (Санніков, 2015).

Рішимість – це здатність до раціонального (розумного, мудрого) аналізу й оцінки ситуації прийняття рішення та власних можливостей (ресурсів); здатність до саморегуляції, контролю й управління своїми станами, думками, діями і поведінкою в різних ситуаціях вибору; готовність відстоювати прийняте рішення; незалежно і твердо його реалізовувати з урахуванням

можливих наслідків.

Визначення рішимості як інтегральної властивості особистості стало можливим завдяки прийняттю деяких припущень, що створюють основу для сучасного підходу до вибору та прийняття рішення особистістю (Санніков, 2015).

По-перше, основою вибору є урахування не двох рішень, що зазвичай розглядаються в концепціях прийняття, а трьох станів (груп чинників, груп незалежних змінних, предикторів вибору):

- чинників середовища, поєднання яких закладає основу розуміння ситуації прийняття рішення особистістю;

- індивідуально-психологічних властивостей особистості, яка приймає рішення;

- показників, що відбивають взаємодію особистості, яка приймає рішення, і середовища. До останніх необхідно віднести такі: актуальні мотиви та переваги особистості, суб'єктивно оцінені та прийняті різновиди невизначеності, психологічна готовність особистості до реалізації вибору тощо.

По-друге, розгляд вибору і прийняття рішень як різновид активності особистості створює можливість адекватної оцінки стосунків діяльності та прийняття особою рішень, позиціонування вибору в структурі мотивації особистості, встановлення ролі і місця емоційно-вольової регуляції в системі прийняття рішень особистістю. Вивчення активності особистості є не просто пріоритетним напрямом сучасної психології, але й чинником, що забезпечує її становлення, розвиток та існування (Хайкин, 2000).

По-третє, визнання рішення не лише загальним, родовим поняттям відносно інших різновидів вибору особистості (форм і типів вибору, видів прийняття рішень), а й таким, що має власну структуру, топологію і типологію.

Нарешті, *по-четверте*, не надання закономірним проявам вибору, встановленим в експерименті з обмеженим кругом контрольованих змінних, статусу «типу», «виду» або «форми» вибору і прийняття рішення. Вимагається їх імперативний розгляд через призму полімодальних, багаторівневих індивідуально-психологічних стильових характеристик і особливостей особистості, яка приймає рішення.

Прийняття комплексу таких умов (характерних безумовних обмежень) дозволило виявити не лише обмежене число взаємозв'язаних компонент, що утворюють психологічну систему особистості, яка приймає рішення, а й передусім визначити особистісні предиктори прийняття рішень. Такі взаємозв'язки є наочними між характеристиками прийняття рішень, що розглядаються в публікації. Вони відносяться до різних компонент рішимості: ризикованість прийняття рішень (РкР) є складовою орієнтації особистості на вибір; авантюризм (АвР) – входить до складу компонента ергічності (активності) в прийнятті рішення (Санніков, 2016).

Висловлене дозволило визначити **мету дослідження** – теоретичне вивчення й емпіричне дослідження

дження психологічних особливостей рішимості (ризикованості й авантюристичності прийняття рішень) в осіб із різним рівнем авантюристичності.

Методи та методики дослідження

У роботі використовувалися теоретичні (метод системного аналізу наукових підходів і концепцій, наявних в психології та суміжних наукових дисциплінах, до проблеми прийняття рішень) і емпіричні методи (тестування). Для обробки даних застосовувалися методи кількісного (кореляційний) і якісного (метод «асів» і «профіль») аналізу. Статистична обробка даних здійснювалися за допомогою комплексу математичних програм SPSS 13.0 for Windows.

Психодіагностичне тестування проводилося з використанням оригінальних надійних і валідних психодіагностичних методик, адекватних цілям і завданням дослідження. До них відносяться: 1) «Тест-опитувальник схильності до авантюристичності» – АВАНТ-1 (Саннікова О. П., Санніков О. І., Меленчук Н. І.) (Саннікова, 2015); 2) «Тест-опитувальник якісних показників схильності до ризику» (ризик-риси) (Саннікова О. П., Бикова С. В.) (Саннікова, 2008); 3) «Мультидименціональні шкали рішимості» – МШР (Санніков О. І.) (Санніков, 2015); 4) «Особистісний опитувальник прийняття рішення» – ЛФР (Т. В. Корнилова, 2003).

Організація дослідження

Дослідження проводилося на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Вибірку склали студенти 3 курсу Соціально-гуманітарного факультету і магістри 1 і 2 курсів денної та заочної форм навчання за фахом «Психологія». У дослідженні взяли участь 97 студентів – чоловіків і жінок віком від 23 до 47 років.

Теоретико-методологічною основою дослідження слугували роботи з проблем схильності до ризику й авантюристичності особистості (Санніков, 2015; Саннікова,

2007; Саннікова, 1995). Розпочинаючи дослідження, ми припустили, що особистості з вираженою і невираженою авантюристичністю відрізняються за індивідуальними особливостями прийняття рішень. Для перевірки цього припущення було використано метод «асів» (Меленчук, 2014), який дозволив сформувати дві групи обстежених. Якісний аналіз було виконано на діагностичному матеріалі обстежених, результати яких потрапили в I і IV кварталі розподілу даних вибірки. Перша група – «авантюристи» – утворена обстеженими з високими значеннями показника авантюристичності (Ав+, n=16), до другої групи – «неавантюристи» – увійшли особистості з низьким значенням показника авантюристичності (Ав-, n=21).

Результати дослідження

Результати наших попередніх теоретико-емпіричних досліджень показали, що схильність до ризику й авантюристичність як властивості особистості мають складну структуру (якісно-кількісне поєднання її показників) (Саннікова, 2015; Саннікова, 2008; Меленчук, 2014; Саннікова, 2003; Sannikova, 2016). Відомо, що встановлення взаємозв'язку між властивостями, що вивчаються, може бути отримане за допомогою кореляційного аналізу. Сам факт кореляції між показниками властивостей, що вивчаються, не означає наявності причинно-наслідкового зв'язку, але дозволяє згрупувати простір заданих ознак, констатувати співвідношення між ними і може слугувати джерелом розгляду їх своєрідності в якісному аналізі.

Взаємозв'язки між показниками, що вивчаються, наведено в табл. 1-3. У табл. 1 подано значущі інтеркореляції показників авантюристичності, в табл. 2 – кореляції між показниками авантюристичності, схильності до ризику та раціональності прийняття рішень, в табл. 3 – значущі кореляції між показниками авантюристичності та мультидименціональних шкал рішимості особистості, яка приймає рішення. Зупинимось детальніше на отриманих результатах.

Таблиця 1

Матриця інтеркореляцій показників авантюристичності особистості

	Показники авантюристичності						
	ЕКА	ККА	КонКА	ЕргКА	Пдвр.А	КрКА	ОПА
УстКА	276**	205*	277**	237**		-230*	383**
ЕКА		361**	441**		325**	-325**	470**
ККА			292**	387**	357**	-479**	364**
КонКА				565**	432**	-377**	299**
Ерг.Ч					419**	-327**	357**
Пдвр.А						-286**	253*

Примітка: тут і в наступних таблицях: 1) n = 97; 2) нулі та коми опущені; 3) позначення «*» – зв'язок на рівні 1%, «**» – на рівні 5% ($p \leq 0,05$); 4) умовні скорочення показників за «Тест-опитувальником схильності до авантюристичності» АВАНТ-1: УстКА – настановний компонент; ЕКА – емоційний компонент; ККА – когнітивний компонент; КонКА – конативний компонент; ЕргКА – ергічний компонент; Пдвр.А – чутливість до авантюристичних дій; Ерг.Ч – риси особистості, які аранжують авантюристичність; КрКА – контрольно-регулятивний компонент; ОПА – загальний показник схильності до авантюристичності.

Аналіз кореляцій, представлених в табл. 1, виявляє деякі тенденції. Більшість показників авантюристичності пов'язана між собою, в основному, додатньо на 1% рівні значущості, та лише деякі – на 5% рівні значу-

щості. Цей факт підтверджує отримані результати опису показників авантюристичності та їх взаємозв'язків, які було відмічено в попередніх дослідженнях (Саннікова, 2015; Меленчук, 2014; Саннікова, 2016). Крім

того, односпрямовані зміни показників авантюрності (емоційного, когнітивного, конативного компонентів, компонента схильності до авантюризму тощо) свідчать про те, що їх сукупність утворює стійке ціле. У ситуації вибору та прийняття рішень особистістю спрямовані зміни підтверджують також припущення про «склеювання» якостей, їх групування в симптомокомплекс властивостей, що спільно виконують задану функцію – прийняття рішення (Санніков, 2018).

Виключення складає показник контрольно-регулятивного компонента авантюрності (КрКА). Він

пов'язаний від'ємно з усіма показниками авантюрності, в основному, на 1% рівні значущості. Змістовно ці зв'язки можна інтерпретувати таким чином. У ситуації прийняття рішення контрольно-регулятивний компонент демонструє низьку активність за повної відсутності активності особистості, пов'язаної із самоконтролем і регуляцією переживань, думок, пов'язаних з авантюрою, дій або вчинків. Зниження рівня регуляції пригнічує прояви вольового потенціалу особистості, призводить до неможливості встановлення контролю за ситуацією вибору, за процесом прийняття рішення та результатом реалізації його варіанту.

Таблиця 2

Матриця кореляцій показників авантюрності, схильності до ризику та прийняття рішень особистістю

	Показники схильності до ризику					ЛФР- 25
	ЕКР	ККР	ОКР	КрКР	КОР	Рац
УстКА	294**	320**			305**	
ЕКА	485**	374**	380**	338**	451**	
ККА	308**	391**		264*	287**	-226*
КонКА	358**	203*	361**	236*	304**	
ЕргКА	350**	205*	385**	278**	420**	
ПдврА	257*		232*		297**	
КрКА		-385**			-211*	219*
ОПА		225*				

Примітка: 1) умовні скорочення за «Тест-опитувальником якісних показників схильності до ризику («ризик-риси»): ЕКР – емоційний компонент ризику, ККР – когнітивний компонент ризику, ОКР – дієвий компонент ризику, КрКР – контрольно-регулятивний компонент ризику, КОР – загальний показник схильності до ризику; 2) скорочення показника за «Особистісним опитувальником прийняття рішень» – ЛФР: Рац – раціональність прийняття рішень.

Аналіз кореляцій, представлених у табл. 2, виявляє дві закономірності, що пов'язані з природою авантюрності, описані в сучасній психологічній літературі (Бикова, 2008; Саннікова, 2007; Санніков, 2018). Перша закономірність підтверджується наявністю стійких додатних взаємозв'язків більшості показників схильності до ризику та авантюрності особистості, з одного боку, та від'ємними значущими зв'язками

контрольно-регулятивного компонента авантюрності та когнітивного компонента схильності до ризику. Друга закономірність підтверджується виявленням від'ємним значущим зв'язком раціональності прийняття рішень і когнітивного компонента авантюрності. Виділені зв'язки можуть служити емпіричним підтвердженням теоретичного аналізу відношення схильності до ризику і авантюрності особистості.

Таблиця 3

Матриця кореляцій показників авантюрності та мультиміжниміональних шкал рішимості особистості

	Показники мультиміжниміональних шкал рішимості											
	Орієнтація			Мудрість			Енергійність			Стійкість		
	Стр	РкР	ТнР	Двр	РфР	ОсР	СпР	ГбР	Авр	АсР	НзР	ДгР
УстКА		314**			294**						243*	
ЕКА	224*	354**		210*			246*	378**	385**		320**	-215*
ККА		415**		357**	415**	311**	290**		411**			
КонКА	212*	381**		212*	281**	213*		247*	313**			
Ар.Ч	321**		229*		375**							
ЕргКА	372**	375**					221*		296**		256*	
ПдврА		244*			247*							
КрКА	-309**	-355**					-307**		-428**	-238*		
ОПА				309**	355**	328**						

Примітка: 1) умовні скорочення за методикою «Мультиміжниміональні шкали рішимості» МШР: ОРЖ – орієнтація на прийняття рішень; (Стр – нестримність; РкР – ризикованість; ТнР – толерантність); РРЖ – розумність в прийнятті рішень (Двр – далекоглядність; РфР – рефлексивність; ОсР – докладність); ЕРЖ – енергійність в прийнятті рішень (СпР – спонтанність; ГбР – гнучкість; Авр – авантюрність); НЖР – непохитність в прийнятті рішень (АсР – асертивність, НзР – самостійність, ДгР – догматичність).

Аналіз даних, представлених в табл. 3, показує наявність як додатних, так і від'ємних зв'язків між показниками, що досліджуються. Розглянемо основні тенденції цих зв'язків. По-перше, можна констатувати відсутність зв'язків показників толерантності (ТнР) й асертивності (АсР) прийняття рішень із показниками авантюрності. По-друге, значущі від'ємні зв'язки виявлені лише у контрольно-регулятивного компонента авантюрності з показниками рішимості особистості, з одного боку, і у показника догматичності (ДгР) прийняття рішень із показником емоційного компонента авантюрності (ЕКА). По-третє, найбільшу

кількість 1% значущих зв'язків із показниками авантюрності демонструють показники ризикованості й авантюрності рішимості особистості.

Результати проведеного кореляційного аналізу підтвердили можливість порівняння психологічних характеристик рішимості у виділених груп обстежених, що дозволило нам розпочати якісний аналіз отриманих даних. На рис. 1 представлено профілі показників рішимості особистості в групах осіб, які відрізняються високими і низькими значеннями авантюрності.

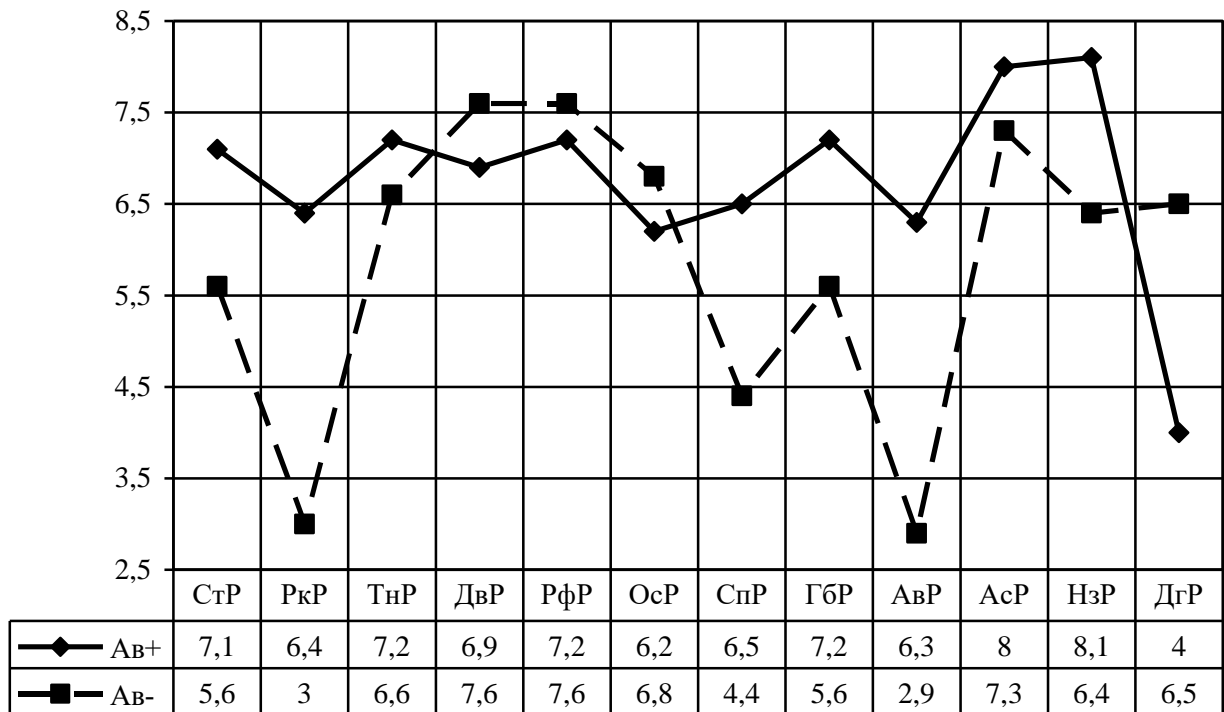

Рис. 1. Профілі показників прийняття рішень (за Мультидименціональними шкалами рішимості) в групах осіб, які відрізняються високими (Ав+) та низькими значеннями (Ав-) показника авантюрності особистості

Відмінності, які ми спостерігаємо в групах, що порівнюються, торкаються деяких показників рішимості: ризикованості (РкР), спонтанності (СпР), гнучкості (ГбР), авантюрності (АвР) та догматичності (ДгР). Крім того, в групі осіб із низькими значеннями авантюрності вищими є показники мудрості (ДвР, РфР, ОсР) і нижчими – показники енергійності (СпР, ГбР, АвР). З цього виходить, що кожна група осіб – представників різних типів авантюрності – характеризується специфічною прийняття рішень, що проявляється як в специфічному поєднанні параметрів, так і в рівнях, яких досягають значення показників. Це відбивається, передусім, в особливостях конфігурації кожного профілю та його розташуванні відносно середньої лінії ряду.

Висновки

Узагальнення отриманих результатів теоретико-емпіричного дослідження дозволили констатувати:

1. Авантюрність розглядається як складна багаторівнева властивість особистості, психологічна сут-

ність якої виявляється у сподіванні на легкий і швидкий успіх, удачу за наявності привабливої для особистості мети, за відсутності ретельного аналізу реальних зовнішніх обставин, низької критичної оцінки власних ресурсів (можливостей), шляхів вирішення проблеми задля досягнення цієї мети. Авантюрність займає особливе місце в структурі особистості, не може існувати без активності людини, є рушійною силою поведінки та діяльності впродовж усього її життя.

2. Авантюрність виступає джерелом і причиною розгортання процесу прийняття рішення, ініціатором активності особистості в досягненні бажаної мети. Сила авантюрності забезпечує стійку спрямованість вибору особистості і відбивається на ефективності її поведінки. Провідним чинником, що детермінує авантюрну поведінку особистості, є схильність до ризику.

3. Аналіз отриманих результатів (взаємозв'язків властивостей особистості та рішимості, профілів показників, що вивчаються) показав, що кожна група

осіб – представників різних рівнів авантюрності – характеризується специфікою прийняття рішень, проявляється як в специфічному поєднанні параметрів,

так і в рівнях, яких досягають ці показники. Рівень авантюрності є одним із чинників і пускових механізмів прийняття рішення особистістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. А. с. Психодіагностика авантюрності: «Тест-опитувальник схильності до авантюрності» (АВАНТ-I); «Самооцінка компонентів авантюрності» // О. П. Саннікова, О. І. Санніков, Н. І. Меленчук. – № 59701; заяв. № 60141 від 19.03.2015. Опубл. 15.05.2015. – 53 с.

2. А. с. Тест-опросник качественних компонентів схильності к риску («risk-черты») (психодіагностическая методика) / О. П. Саннікова, С. В. Бикова. – № 24519; реєстрац. 22.05.2008. – 26 с.

3. Бикова С. В. Індивідуально-типологічні особливості схильності до ризику: дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / С. В. Бикова – Одеса, 2008. – 205 с.

4. Бикова С. В. Специфіка схильності до ризику в осіб з різним типом емоційності / С. В. Бикова // Наука і освіта. – 2012. – № 6. – С. 41-45.

5. Корнилова Т. В. Психологія ризику і прийняття рішень : учеб. пособие для вузов / Т. В. Корнилова. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 286 с.

6. Меленчук Н. І. Особливості емоційного інтелекту у осіб, схильних та не схильних до авантюрності / Н. І. Меленчук // Наука і освіта. – 2014. – №2. – С. 37-41.

7. Меленчук Н. І. Факторна структура авантюрних та не авантюрних осіб / Н. І. Меленчук // Наука і освіта. – 2014. – № 11. – С. 123-128.

8. Санніков А. І. Личностные предикторы принятия жизненных решений / А. И. Санніков // Наука і освіта. – 2015. – № 10/СХХХІХ. – С. 217-230.

9. Санніков А. І. «Решимость» и «решительность» в психологической системе принятия личностью жизненных решений / А. И. Санніков // Теоретичні і прикладні проблеми психології: збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Северодонецьк, 2016. – № 1 (39). – С. 201-213.

10. Санніков А. І. Психологія життєвого вибору личности: монографія / А. И. Санніков. – Одеса : Изд-во ВМВ, 2015. – 440 с.

11. Саннікова О. П. Риск и принятие решений: учебно-методическое пособие / О. П. Саннікова, А. И. Санніков, С. В. Бикова. – Харьков : ООО «Апекс+», 2007. – 60 с.

12. Саннікова О. П. Феноменология личности: Избранные психологические труды / О. П. Саннікова. – Одесса: СМІЛ, 2003. – 256 с.

13. Саннікова О. П. Формально-динамические и качественные метахарактеристики индивидуальности / О. П. Саннікова // Наука і освіта. – 2007. – № 6-7. – С. 30-33.

14. Саннікова О. П. Эмоциональность в структуре личности: монография / О. П. Саннікова. – Одеса : Хорс, 1995. – 334 с.

15. Санніков О. І. Схильність до ризику як чинник вибору авантюрної особистості / О. І. Санніков, І. В. Панасюк // Проблеми сучасної психології особистості: Випуск 9. Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. мол. учених та студентів (17-18 травня 2018 р.). – Одеса : ВМВ, 2018. – С. 170-177.

16. Саннікова О. П. Тест-опитувальник схильності до авантюрності (АВАНТ-1): результати апробації / О. П. Саннікова, О. І. Санніков, Н. І. Меленчук // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет» та Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Н. Ф. Шевченко, М. Г. Ткалич. – Запоріжжя: ЗНУ, 2016. – № 1 (9). – С. 82-88.

17. Хайкин В. Л. Активность: (характеристики и развитие): учебно-методическое пособие / В. Л. Хайкин. – М. : Московский психолого-социальный ин-т; Воронеж : МОДЭК, 2000. – 444 с.

18. Шмелев А. Г. Психодіагностика личностных черт / А. Г. Шмелев. – СПб. : Речь, 2002. – 480 с.

19. Sannikova O. P. Diagnostics of adventurousness: presentation of the original technique / O. P. Sannikova, N. I. Melenchuk, O. I. Sannikov // International scientific professional periodical journal «The Unity of science». Vienna, Austria, February, 2016, volume 2, pp. 66-69.

(«risk traits») (psychodiagnostic method)] [in Russian].

3. Bykova, S. V. (2008). Individualno-typologichni osoblyvosti skhylnosti do ryzyku [Individual-typological features of predisposition to risk]. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

4. Bykova, S. V. (2012). Spetsyfika skhylnosti do ryzyku v osob z riznym typom emotsiinosti [Specificity of predisposition to risk in people with different types of emotions]. *Nauka i osvita – Science and education*, 6, 41-45 [in Ukrainian].

5. Kornilova, T. V. (2003). *Psikhologiiia riska i*

REFERENCES

1. Sannykova, O. P., Sannikov, O. I. & Melenchuk, N. I. (2015). A. s. *Psikhodiahnostyka avantiurnosti: «Test-opytivalnyk skhylnosti do avantiurnosti» (AVANT-I); «Samootsinka komponentiv avantiurnosti» [Psychodiagnostics of adventure: «Test-questionnaire of predisposition to adventure» (AVANT-I); «Self-assessment of the components of adventure»]* [in Ukrainian].

2. Sannikova, O. P. Bikova, S. V. (2008). A. s. *Test-oprosnik kachestvennykh komponentov sklonnosti k risku («risk-cherty») (psikhodiagnosticheskaiia metodika) [Test questionnaire for qualitative components of risk appetite*

priniatiia reshenii [Psychology of risk and decision-making]. M. : Aspekt Press [in Russian].

6. Melenchuk, N. I. (2014). Osoblyvosti emotsiinoho intelektu u osib, skhylnykh ta ne skhylnykh do avantiurnosti [Peculiarities of emotional intelligence in people who are inclined and not inclined to adventure]. *Nauka i osvita – Science and education*, 2, 37–41 [in Ukrainian].

7. Melenchuk, N. I. (2014). Faktorna struktura avantiurnykh ta ne avantiurnykh osib [Factorial structure of adventurous and non-adventurous persons]. *Nauka i osvita – Science and education*, 11, 123–128 [in Ukrainian].

8. Sannikov, A. I. (2015). Lichnostnye prediktory priniatiia zhiznennykh reshenii [Personal Predictors of Life Decision Making]. *Nauka i osvita – Science and education*, 10, 217–230 [in Russian].

9. Sannikov, A. I. (2016). «Reshitelnost» i «reshitelnost» v psikhologicheskoi sisteme priniatiia lichnosti zhiznennykh reshenii [«Resolve» and «decisiveness» in the psychological system of making life decisions by a person]. *Teoretichni i prikladni problemi psikhologii – Theoretical and applied problems of psychology*, 1(39), 201–213 [in Russian].

10. Sannikov, A. I. (2015). *Psikhologiiia zhiznennogo vybora lichnosti [Psychology of life choice of a person]*. Odessa : Izd-vo VMV [in Russian].

11. Sannikova, O. P., Sannikov, A. I. & Bykova, S. V. (2007). *Risk i priniatie reshenii [Risk and decision-making]*. Kharkov : OOO «Apeks+» [in Russian].

12. Sannikova, O. P. (2003). *Fenomenologiiia lichnosti [Phenomenology of personality]*. Odessa : SMIL [in Russian].

13. Sannikova, O. P. (2007). Formalno-dinamicheskie i kachestvennye metakharakteristiki

individualnosti [Formal-dynamic and qualitative metacharacteristics of individuality]. *Nauka i osvita – Science and education*, 6-7, 30-33 [in Russian].

14. Sannikova, O. P. (1995). *Emotsionalnost v strukture lichnosti [Emotionality in the structure of personality]*. Odessa: Khors [in Russian].

15. Sannikov, O. I. & Panasyuk, I. V. (2018). Skhylnist do ryzyku yak chynnyk vyboru avantiurnoi osobystosti [Attitude to risk as a factor in the choice of an adventurous personality]. *Mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. mol. uchenykh ta studentiv «Problemy suchasnoi psikhologii osobystosti» – Proceedings of the All-Ukrainian scient.-pract. conf. «Problems of modern psychology of personality»*. (pp. 170-177). Odesa : VMV [in Ukrainian].

16. Sannikova, O. P., Sannikov, O. I. & Melenchuk N. I. (2016). Test-opytuvalnykh skhylnosti do avantiurnosti (AVANT-1): rezultaty aprobatsii [The test questionnaire of predisposition to adventure (AVANT-1): results of approbation]. *Problemy suchasnoi psikhologii – Problems of modern psychology*, 1 (9), pp. 82–88 [in Ukrainian].

17. Khaikin, V. L. (2000). *Aktivnost: (kharakteristiki i razvitie) [Activity: (characteristics and development)]*. M. : Moskovskii psikhologo-sotsialnyi in-t; Voronezh : MODEK [in Russian].

18. Shmelev, A. G. (2002). *Psikhodiagnostika lichnostnykh chert [Psychodiagnosics of personality traits]*. Saint Petersburg: Rech [in Russian].

19. Sannikova, O. P., Melenchuk, N. I. & Sannikov, O. I. (2016). Diagnostics of adventurousness: presentation of the original technique [Diagnostics of adventurousness: presentation of the original technique]. *International scientific professional periodical journal «The Unity of science»*, (vol. 2), pp. 66–69 [in English].

Olga Sannikova,

Doctor of Psychology, professor,

Head of the Department of General and Differential Psychology,

South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,

4, Fontanska Doroha Str., Odesa, Ukraine

osanniland@gmail.com

Aleksandr Sannikov,

Doctor of Psychological Sciences, senior researcher, associate professor,

Department of Theory and Methodology of Applied Psychology,

South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,

4, Fontanska doroga Str., Odesa, Ukraine

asannikov2010@gmail.com

ADVENTUROUSNESS AND RISK IN THE STRUCTURE OF MAKING DECISIONS

The paper deals with the analysis of psychological peculiarities of determination as a stable integral personality trait. The research is relevant due to the increase of the need for theoretical and methodological generalization of studies concerning the issue of decision-making, and on the other hand, for the development of applied aspects of investigation of person's determination. Special attention is paid to the development of the structure and mechanisms of determination functioning, analysis of its components as well as individual psychological features of their variations. 97 persons aged 23-47 divided into groups depending on the adventurousness level (16 respondents with the high level, and 21 persons with the low level) have taken part in the empirical study. The research aim has been addressed using the following methods and techniques: "Multidimensional Determination Scales" and "Decision-Making Inventory" for study-

ing decision-making characteristics; “Adventurousness Test” and “Risk Components Qualitative Characteristics Inventory” for examining adventurousness and proneness to risk. The results of the carried out correlation analysis of the relationships between the indicators of determination, decision-making and adventurousness and proneness to risk have been presented in the paper. There are positive significant correlation relationships between adventurousness and most indicators of risk proneness, as well as between adventurousness, risk proneness and determination indicators. It has been found that adventurousness acts like a source and cause of making decisions, an initiator of person’s activity aiming to reach a goal. A leading factor determining person’s adventurousness is his or her proneness to risk.

Keywords: decision-making, decisiveness, proneness to risk, adventurousness, personality.

Подано до редакції 16.10.2018

УДК: 159.942:613.86-057.87(043.3)

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2018-9-10-17>

Антоніна Кічук,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та практичної психології,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Україна

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОГО СТУДЕНТСТВА В ПАРАМЕТРАХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті висвітлено феноменологію психологічного здоров'я студентства. Окреслено напрацювання сучасних учених, які сприяли розширенню уявлень про здоров'я студентів у психологічній сфері (психологічне здоров'я особистості доцільно осмислювати в якості важливої її властивості; означена властивість є не лише складною, а й динамічною, змінність якої відбувається під впливом зовнішніх обставин життєдіяльності студента та його спілкування; враховуючи своєрідність студентства як суб'єкта здоров'я в психологічній сфері умотивованим є вплив педагогів закладів вищої освіти на розвиток ціннісного ставлення студентів до власного психологічного здоров'я та створення умов активізації процесів самопізнання, самостимулювання, самопрограмування, самореалізації, самопрезентації). Представлено аналіз деяких результатів досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, які, спираючись на різний критеріальний підхід, ставили за мету вивчити певні сегменти здоров'я студентів у психологічній сфері. Акцентовано на залежності показника життєстійкості особистості сучасного студента та негативної кореляції зі шкалами, що засвідчують психопатологічні тенденції. Деталізовано провідний чинник ризику здоров'я студентської молоді зарубіжжя у психологічній сфері – конкуренція в учінні, яка зумовлює частоту виникнення стресових ситуацій.

Ключові слова: психологічне здоров'я, особистість юнацького віку, ціннісне ставлення особистості до психологічного здоров'я, студенти.

Вступ

За сучасних умов зростаючого інформаційного тиску на особистість, загострення кризових явищ у соціокультурному житті людини та загрозовості екологічного стану природного довкілля значно актуалізується весь спектр проблемних питань, пов'язаних із психологічним здоров'ям на всіх етапах онтогенезу (грец. *ontos* – буття, *ество* і *genesis* – походження) – процесу індивідуального розвитку людського організму впродовж життя. Йдеться про захисно-компенсаторний потенціал особистості, коли на всіх рівнях сприйняття оточуючого світу відбувається сенсорна гіперстимуляція. Зазначене підвищує значущість саме ціннісного ставлення передусім молодій людині до власного здоров'я у психологічній сфері, адже імператив цінностей – частини життя особистості – має прямий зв'язок з її відкритістю «зовнішньому

світу та внутрішньому досвіду» (Роджерс, 2002). Отож важливо, зокрема, в студентські роки набути інструменти збагачення ціннісного ставлення до психологічного здоров'я. З огляду на те, що саме емоційний стан «тут» і «тепер» є «моментальною фотографією здоров'я особистості» (Токман і Немченко, 2015), виключної гостроти набуває поглиблення наукових уявлень про емоційно-особистісні особливості психологічного здоров'я студента.

Наукова спільнота виявляє стійкій дослідницький інтерес до явища, яким постає психологічне здоров'я особистості. Аналітична робота дозволяє стверджувати, що найбільш системним є уявлення про означене явище в контексті медичної моделі. Аналіз суто психологічної його своєрідності вивчається і вітчизняними дослідниками (Колотій, 2003; Максименко, Клименко, Толстоухов, 2010; Моляко, 2002 та ін.), і пси-